

אגיש מקע ווארט

גליון תשפ"א פרשת תולדות כ"ט חשון תשפ"ה

אגדה ובקיאות

ואחרי כן יצא אחיו וידיו אוחזת בעקב עשיו (כ"ה כ"ו)

ווארט נפלא שמעתי מהרבי מלעלוב: יעקב ועשיו - כל אחד מהם רצה לצאת ראשון, כדי להיות הבכור. לבסוף, יצא עשיו הראשון וזכה בבכורה. אם כן, לשם מה אוחז עדיין יעקב בקבו של עשו, מה זה מועיל לו? אלא, זו דרכם של צדיקים, גם לאחר שהצדיק נוכח לדעת שלא עלה בידו להשיג את מבוקשו, הוא לא אומר לעצמו: 'טוב, אני את שלי עשיתי, ניסיתי, לא הצלחתי', והולך לדרכו. לא! לא כך נוהג הצדיק. גם לאחר שלא עלתה בידו, הוא לא מסוגל להשלים עם הכישלון. הדבר ממשיך להסיר את רוחו והוא אינו נותן מנוח לנפשו. יעקב רואה את עשיו יוצא ראשון, ובכך הוא זוכה לבכורה, עם כל המעלות הרוחניות הגדולות הנלוות לה. יעקב אינו משלים עם הדבר. הוא כל כך משתוקק לבכורה, נפשו יוצאת להשיגה, וכשלא עלה בידו הוא ממשיך לסעור בקרבו. אחיזתו בעקב עשו הם פעולה טבעית של מי שאינו מסוגל להשלים עם הדבר. ידו מושטת באופן אינסטנקטיבי אל עקבו של עשיו לעצור אותו, למרות שהוא יודע היטב שאינו יכול לשנות את המציאות ולמנוע מעשיו לצאת ראשון

[יחי ראובן]

"כי ציד בפיו" (כה, כח)

יעקב אבינו אהב את עשיו, "כי ציד בפיו" (בראשית כה, כח), ברוחניות ובגשמיות. גם מכח הכרת הטוב, שאכל מצידו, וגם משום שהיה צד באמרי פיו ומתחזה כמקפיד על ההלכות ואף מחמיר לעשר תבן ומלח. ובכל אופן בכור הוא, והוזהרו (בבא בתרא קלג ע"ב) שלא להעביר נחלה אפילו מבן רע לבן טוב, שאין אנו יודעים מי יהיו צאצאיהם. בקש יעקב מעשיו שיצא לשדה ויצוד ציד להביא, לעשות לו מטעמים כאשר אהב, כדי שיברכהו לפני מותו. שמעה רבקה, וצותה על יעקב אבינו להתחזות לעשו וליטול את הברכות. יעקב אבינו חשד, ולבסוף נחה דעתו. ברך את יעקב.

"ויהי אך יצוא יצא יעקב מאת פני יעקב אביו, ועשו אחיו בא מצידו" הכין מטעמים וביקש את הברכות. "ויאמר לו יעקב אביו, מי אתה, ויאמר: אני בנך בכורך עשיו. ויחדד יעקב חרדה גדולה עד מאוד, ויאמר: מי אפוא הוא הצד ציד ויבא לי ואוכל מכל בטרם תבוא ואברכהו, גם ברוך יהיה!" (בראשית כז, לג).

ולא מובן -

כשהורתה רבקה ליעקב להתחזות לעשו, נרתע: "הן עשו

אחי איש שעיר ואנכי איש חלק, אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע, והבאתי עלי קללה ולא ברכה" (בראשית כז, יא-יב) אם יחשוד בו יצחק, עוד בטרם יעלה חפצו בידו, לא יסתפק בכך שישלחו ריקם, אלא עוד עלול לקללו חלילה -

וכשמתברר ליצחק שאכן הונוהו, והוא חרד חרדה נוראה -

אומר בתוך כדי דיבור: "גם ברוך יהיה!?"

ומוסיף: "בא אחיך במרמה, ויקח ברכתך" ופרש בתרגום, וכן כתב רש"י "במרמה" בחכמה. הפלא ופלא: היכן עוד מצינו, שאדם 'נעקץ' בתרגיל מחוכם, ומתפעל מההברקה!

איך יובן כל זה?! התשובה היא:

יעקב אבינו ידע בברור מי הוא יעקב ומי עשיו. ידע שזה יושב אוהלים וזה איש שדה. אבל ידע שיעקב "איש תם, יושב אהלים" (בראשית כה, כז). ופרש רש"י: מי שאינו חריף לרמות קרוי "תם".

והכוונה שאינו בקי בהויות העולם ובערמומיות משא ומתן. והבין יצחק, שממרום רוצים לחלק ביניהם את התפקידים. יעקב יתעלה ברוחניות ויקרין על אחיו, ועשיו יחזיקו - אותו ואת זרעו - בגשמיות. זה ידאג לתורה וזה לקמח. כשבט לוי שעסק בתורה ועבודת ה', "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל" (דברים לג, י), ולפיכך אינם נוטלים חלק בארץ ישראל ובביזה (יעוין ברמב"ם סוף הלכות שמיטה ויובל), ועם ישראל מחזיקם בעשרים וארבע מתנות הכהונה. לפיכך ביקש לתת את הברכות הגשמיות לעשו, כי הוא הזקוק להם, עבורו ועבור יעקב כאחד.

והיה יצחק בטוח, שכשם שעשיו מכלכלו, "כי ציד בפיו", כך ימשיך לכלכל את יעקב וזרעו. אבל רבקה ידעה את האמת, שעשיו מכלכל את אביו לא כמשרת את לומד התורה, אלא כמקיים מצות כבוד אב גרידא. וידעה, שלא יתמוך ביעקב, אלא יתנכר לו. החליטה שאין בררה, ועל יעקב לדאוג לקמח ולתורה כאחד. גם לוי וגם שאר השבטים יהיו מזרעו, גם יששכר וגם זבולון. לפיכך, עליו ליטול את הברכות.

לשם כך, התחזה יעקב לעשיו. ומשמע יצחק כך, אמר: אם אין הוא "תם" כשחשבת, אלא חריף הוא ליטול את הברכות, אם כך, יוכל לדאוג גם לקמח ולא רק לתורה. ומשכך, "גם ברוך יהיה!" התפעל מכך ש"יושב אהלים" מגלה פקחות בהויות העולם, "בא אחיך בחכמה ויקח את ברכתך" ואפשר לשלוח אותו לחרן, להתעמת מול לבן הארמי!

(הגר"י גלינסקי זצוק"ל)

ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים ויאכל (כה, לד)

כתוב בתורה שיעקב נתן לו לחם ונזיד עדשים, הוא לא הסתפק רק בנזיד עדשים. לפני שהוא נתן לו נזיד עדשים, הוא נתן לו

לחם... למה נתן לו לחם?! יכול היה לתת לו ישר נזיד עדשים? אומרים המפרשים - יעקב אבינו חשש, שמא עשו יבוא לטעון, שהמכירה של הבכורה נעשתה בכפיה. יש שאלה, אם אדם כפה על מישהו למכור לו מכירה, אם המכירה חלה או לא. היה פעם אדם אחד, שהיה רעב מאוד... הרגיש שאם הוא לא מכניס משהו לפה עכשיו, הוא מת... הוא ניכנס למסעדה ואומר למלצר - תעשה טובה, תן לי משהו לאכול! - מה אתה רוצה לאכול ??? - מה שאפשר לעשות הכי מהר! הכי מהר זה צ'יפס ושניצל, רוצה ?? - כן, תביא! - טוב בינתיים לך טיטול ידיים, אני יביא לך לחם... נותן לו המלצר בינתיים ארבע פרוסות לחם, עם חומוס... הוא אוכל... מביא לו את הצ'יפס... שתיה... - אחת, ה' יברך אותך! על הארוחה... - אני מודה לך מאוד, ה' יברך אותי... אבל תן לי 60 שקל - לא... אני לא משלם! - למה לא?! - הלכתי למות, זה פיקוח נפש, ופיקוח נפש דוחה את כל התורה כולה! אז אני מזכה אותך במצוה. - בא רגע, לפני שאתה מזכה אותי במצוות, תבוא איתי לרב עכשיו... אני אבחר לי את המצוות שאני רוצה לזכות בהן... הוא בא לרב ואומר לו - כבוד הרב, הוא אכל אצלי במסעדה בשישים שקל, והוא לא רוצה לשלם! - למה אתה לא רוצה לשלם? - כבוד הרבה, הגעתי למסעדה באפיסת כוחות, הרגשתי שאם אני לא אוכל, אני מת! הוא באמת בחור טוב, ביק-

שתי ממנו לאכול... תוך 4 דקות הוא הביא לי כבר אוכל, ואכלתי! אמר לו הרב - נכון שהלכת למות, ונכון שאם הוא הציל אותך, כאילו הציל עולם מלא... גם זה בסדר, אז על הלחם ועל החומוס אתה לא תשלם... אבל למה אתה צריך לאכול שניצל בשביל לא למות?! אתה יכול להסתפק בארבע פרוסות עם חומוס. באותו רגע שאכלת את הפרוסות עם החומוס, אתה כבר לא מת, "חזרת לחיים"... אז עכשיו תשלם - צ'יפס ושניצל ושתיה! אומרים המפרשים - חשש יעקב אבינו, שמא עשו אחר-כך יגיד "מה לעשות... הלכתי למות... אז מכרתי לו את הבכורה!" אמר לו יעקב - תשמע, דבר ראשון תאכל לחם, שלא תגיד שאתה הולך למות, ומכרת את זה בגלל שזה היה פיקוח נפש. תאכל לחם, תירגע, תתישב דעתך, אחרי זה אני אתן לך גם עדשים. אז לחם נתן לו, כדי להוריד את הטענה "מדין כפיה"... לאחר מכן, נתן לו גם נזיד עדשים, כדי שלא יבוא בטענה, שכפו עליו את המכירה.

(ברוך שאמר)

ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות (כ"ז א')

וברש"י: "... דבר אחר: כדי שייטול יעקב את הברכות". כלומר, לשם מטרה זו, שייטול יעקב את הברכות, עשה הקב"ה את יצחק עיוור. ולכאורה מדוע? הרי יכול הקב"ה לסדר שהברכות יהיו לי-

בעומק הפרשה

ריתחא דאורייתא

וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת וגו' (כח ט)

בירושלמי (בכורים פ"ג ה"ג) איתא: "וכי מחלת שמה והלא בשמת שמה אלא שנמחלו לו כל עונותיו" ומכאן ילפינן שחתן מוחלים לו על כל עונותיו.

והנה ברמ"א (אבהע"ז סי' ס"א ס"א) מבואר שהחתן מת-ענה ביום חופתו כיון שמוחלים לו על עונותיו. ותמוה דכיון דלומדים מעשו שמחלו לו על עונותיו כשנשא אשה ועשו הרי לא עשה תשובה, (דהרי מבואר במגילה יא. דעשו היה ברשעו מתחילתו ועד סופו, וכן מוכח בב"ק צב: דבאותו שעה היה רשע, וכ"ה ברש"י כאן "על נשיו. הוסיף רשעה על רשעתו שלא גרש את הראשונות"). א"כ ע"כ האי דינא של מוחלים לחתן על כל עונותיו הוא אפי' כשלא עשה תשובה, וא"כ למה צריך חתן להתענות והלא בלא"ה נמחלים לו עונותיו

ובעיקר הקושיא, דאי נימא דעונותיו של חתן נמחלים אף בלא תשובה א"כ מ"ט צריך החתן להתענות, נראה דלק"מ, דהרי מצינו כעין זה ביוה"כ דדעת רבי (יומא פה:): דיוה"כ מכפר על כל העבירות אפי' בלא תשובה ואעפ"כ מקרא מלא בתורה שביוה"כ כיון שהוא כפרה צריך להתענות, וא"כ אין לתמוה כלל למה חתן יתענה ביום חופתו אפי' אם בלא תשור-בה יתכפר עונותיו דלא גרע מיו"כ לדעת רבי שמתענים אע"פ שאי"צ לעשות תשובה, אלא שעדיין יקשה מ"ט לא מצינו שכל מי שעולה לגדולה מתענה, וצ"ע.

אך מאידך מצאנו בכמה אחרונים שנקטו בפשיטות שמ-חילת חתן הוא דווקא כשעשה תשובה, [יעו' בס' תורת משה

לחת"ס ר"פ ויצא, ובתוספת חיים על החיי אדם (סי' קלב ס"ק נה) וכן הביא בשו"ת דברי יציב (אבהע"ז סי' ע"ב) מס' נזר הקודש והלך ג"כ בשיטה זו, ובס' אורחות רבינו בעל הקה"י הביא שהקה"י ג"כ סבר כן, ויעו"ע בפ' יונתן על תיב"ע ברא-שית כח ט].

ובאמת על הראיה מעשו שנתכפר לו בלא תשובה יש לפ-קפק בזה טובא, דהנה במד"ר (בראשית ס"ז י"ג) איתא: "וירא עשיו כי רעות בנות כנען וילך עשו אל ישמעאל. רבי יהושע בן לוי אמר נתן דעתו להתגייר, מחלת שמחל לו הקב"ה על כל עונותיו, בשמת שנתבסמה דעתו עליו, אמר ר"א אלו הוציא את הראשונות יפה היה אלא על נשיו כאב על כאב" עכ"ל המד"ר. ובביאור דברי המד"ר יעו"י ברש"י על המד"ר שם וב-מתנות כהונה שם שביארו שנחלקו ריב"ל ור"א אם עשו היה דעתו לעשות תשובה, דדעת ריב"ל שבאמת עשו נתן בדעתו לעשות תשובה (ויעו"י ברד"ל שם שהתעורר למה נקט המד"ר לשו' להתגייר ולא נקט שנתכוין לעשות תשובה), אמנם ר"א הקש' על דברי ריב"ל דבשלמא אלו הוציא עשו את נשיו הרא-שונות אפשר היה לפרש שבאמת עשו רצה לעשות תשובה, אבל כיון שעשו לא גירש את נשיו אלא הוסיף אשה רשעית על הראשונות א"כ ע"כ לא נתכוין לעשות עשו תשובה. ולכא' נרא' לפי"ד המד"ר שבאמת גם דרשא זו גופא שדרש ריב"ל שמחל לו הקב"ה לעשו על כל עונותיו תלוי במחלוק' ריב"ל ור"א, דלדעת ריב"ל שנתכוין עשו לעשות תשובה נמחל לו כל עונותיו, אבל לדעת ר"א שלא עשה עשו תשובה לא נמחלו לו עונותיו, וא"כ יתכן מאוד דהירושלמי שלמד מעשו שחתן מת-כפר לו עונותיו ג"כ ס"ל כהאי מ"ד שעשו עשה תשובה, אבל בלא תשובה לא מתכפר.

(פנינים מבי מדרשא)

שאלות מענינות בהלכה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

"ועשה לי מטעמים... בעבור תברך נפשי" (כז)

(ד)

"סיפרתי להגאון ר' חיים קנייבסקי שלט"א על הגר"ר יעקב ניימן זצ"ל שהיה פ"א בארה"ב, וביום אחד הביאו מארחו למקום בו היה אמור להיכנס לאחד הגבירים, ר' יעקב דפק על הדלת, לא ענו לו, ויצא החוצה. ר' יעקב לא ידע אנגלית, והיה במקום זר בין גויים, לפתע עבר במקום יהודי שידע קצת אידיש, סיפר לו ר' יעקב מהעניין והיהודי הכניסו לביתו בכבוד רב ויטע לו אש"ל. לפנות ערב השיג בטלפון את היהודי אליו היה צריך ר' יעקב להכנס, והביאו לשם. שאלו ר' יעקב (למארח שהכניסו לביתו): מה חסר לך ומה אתה צריך? והלה אמר זה כמה שנים שלא זכה עדיין לזש"ק. ברכו ר' יעקב: כעת חיה ולשנה הבאה תזכה לזש"ק וכך הוה, תוך שנה באה ידיעה שנוולד לו בן זכר. ואמר הרב שהוא דבר פשוט, אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך, וכ"ש תלמיד חכם, וגם משום שברכה הנובעת מחיוב הכרת הטוב יש לה כח ותוקף יותר. וכתבתי זאת בספר למה הוצרך היה יצחק אבינו למטעמים כדי לברך את בנו ולא בירכו בלא זה, והוא משום שברכה הנובעת מהכרת הטוב יש לה תוקף וכח אחר.

(דרך שיחה)

מי מסוגל להבין את עשיו-

בא מן השדה והוא עייף, וחומד את נזיד העדשים. כשהוא מתבקש לשלם תמורתו בבכורה, החל לחרף ולגדף את העבודה שבבכורים (בראשית רבה סג, יג) וצחק צחוק גדול על אחיו התמים, שמחשיב את הבכורה ומוכן לתת תמורתה נזיד עדשים (שם יד).

וכעת, שיעקב אבינו השתמש בזכות הבכורה לקבל את הברכות, מתמרמר הוא על 'רמאותו'...

אבל כזה הוא הטבע האנושי -

שמעתי מעשה בדיין ירא שמים, אבל ממה חיים. יקח שוחד, אבל אסור, החליט לקחת בשנוי. לתובע ייחד את הנעל הימנית, ולנתבע את הנעל השמאלית.

לפני הדיון היה מחליף את נעליו בנעלים שבחדר המבוא, לראות באיזו מהן טמנו תכריך שטרות. ואם בשתייהן, איזו מפריעה יותר להליכה.

יום אחד תחב רגליו, והימנית בקושי נכנסה. מצא סימוכין למכביר להצדיק את התביעה, ופרכות לכתות גרסת הנתבע. לאשרו, מעולם לא נכשל, תמיד נתן הצד הצודק את השוחד.

יצא התובע וכל תאותו בידו, והדיין צלע החוצה וחלץ את החפיסה מנעלו, והנה היא תכריך ניירות בעלמא.

"איזו שחיתות" רטן. "איזו רמאות!" אין אמון בבני אדם...

זהו שאמרו, שאין האדם רואה נגיעי עצמו. הוא נוטל שוחד, ומעייניו ברמאות הזולת...

(והגדת)

עקב וגם בלי להזדקק כך שיצחק יהיה עיור. מהו, אפוא, הקשר בין העיוורון של יצחק אבינו לכל הברכות המגיעות ליעקב? פירש הרב אברהם פלאגי זצ"ל, לשהנה במדרש (ב"ר סז, ד) מסופר, שכש-ראה עשיו שיעקב לקח את הברכות, "התחיל מחכך בגרונו כמאן דמחייך, וזורק רוק מפיו", הוא התחיל לכחכח בגרונו ולירוק. מה פשר הדבר? בגמרא בבבא בתרא (דף קכו) איתא: "בוכרא הוא ומסי רוקיה", ופרש רשב"ם: "מסי רוקיה - לעין", כלומר, הרוק של הבכור מרפא את חולי העין. ואומרת שם הגמרא: "גמירי: בוכרא דאבא - מסי רוקיה, בוכרא דאמא - לא מסי רוקיה", רק בכור מאב רוקו מרפא, ולא בכור מאם. כשעשיו ראה שלקחו לו את הברכות, אמר: "אבא, מיד תראה וותיווכח שאני הבכור, שהרי הרוק שלי ירפא אותך. התחיל לירוק - אך ללא הועיל". מדוע? כי עשיו באמת לא היה הבכור, כמו שמובא ברש"י לעיל (כה, כו). שהנכנס ראשון יוצא האחרון. נמצא שעשיו היה רק פטר רחם, אך לא בכור ליצי-רה, הוא לא היה בכור לאביו, והרי כאילו שהובא מהגמרא שם, בכור מאם - רוקו אינו מרפא כי אינו בגדר בכור. אז, אפוא, כוונת רש"י באמרו שהקב"ה עשה שיצחק אבינו יהיה עיור כדי שיעקב יכול לקבל את הברכות. הכיצד? כששמע יצחק שלקח יעקב את הברכות כתוב: "ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד". ואז שמע את עשיו מתחיל לירוק ונוכח לדעת שהיריקות אינן מועילות לרפאו מעיוורונו. חשב לעצמו יצחק: רגע, מדוע באמת היריקות אינן פועלות את פעולת הריפוי שלה? ודאי משום שעשיו אינו הבכור. ממילא - גם ברוך יהיה", יעקב שהוא הבכור האמיתי בא ונטל את ברכותיו בדין.

(ומתוק האור)

"ועתה שא נא כליוך תליך וקשתך וצא השדה

וצודה לי ציד" (כז, ג)

וצריך ביאור, למה היה צריך לומר לו איזה כלים צריך לקחת לציד, הרי עשו היה כל יום הולך לצוד והיה "איש ציד" והיה לו לומר רק צודה לי ציד וכו'.

ונראה לומר, על פי מה שכתב רש"י בד"ה "וצודה לי" מן ההפקר ולא מן הגזל, עכ"ל.

לכן הדגיש לו יצחק "שא נא כליוך" - שלך ולא כלי שגזול בידך וכן "תליך וקשתך".

לפי"ז יתבאר ביתר שאת למה עשו באותו יום לא לקח את בגדי החמודות כיון שבגדים אלו כתוב בחז"ל, שאם היה ממשמש בחיה שמצוירת שם היא היתה מגיעה אליו, והוא היה שולט בה ואם היה לוקח בגדים אלו היה יכול להגיע לו חיות מן הגזל.

מעתה כמה נפלא מה שכתוב בפירושי התורה ל"בעלי התוספות" "בנה הגדול החמדת" בגימטריא בגזל לקחם מנמרד, עכ"ל.

(המלקט)

"ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד" (כז, לג)

למה חרד יצחק, אמר: שמא עון יש בי, שברכתי קטן לפני גדול ושניתי סדר היחס. התחיל עשיו מצות: "הכי קרא שמו יעקב, ויעקבני זה פעמים" אמר לו אביו: מה עשה לך? אמר לו: "את בכורתי לקח, והנה עתה לקח ברכתי". אמר: בכך הייתי מצר וחרד, שמא עברתי על שורת הדין. עכשיו לבכור ברכתי, "גם ברוך יהיה" (רש"י כז, לו)

ויהאב יצחק את עשו כי ציד בפיו,

שהיה מביא ציד ומאכיל את יצחק (רש"י, מהתרגום),
"ורבקה אהבת את יעקב" (בראשית כה, כח). וכי זו

הסיבה שבגינה היה יצחק אבינו, אמוד היראה, "פחד יצחק" (בראשית לא, מב), אוהב את עשו, שהיה "איש שדה", אדם בטל (רש"י), ש"יוצא וגוזל וחומס והיו בני אדם מאררים אותו" (תנ-חומא תצא ד), פוקד בתי עבודה זרה (בראשית רבה סג, י), וידע יצחק שאין שם שמים שגור בפיו (רש"י בראשית כז, כא). ואהבו משום שאכל מצידו. ולא זו בלבד, אלא שבקש לתת לו את הב-רכות? אתמהא! אלא מאי, יצחק אבינו ראה שעשו מפרנסו בכזו מסירות, והבין שמשום כך העניק לו הקדוש ברוך הוא שני בנים אלו, את עשו ואת יעקב, ולפיכך עשו הבכור. כי "אם אין קמה, אין תורה" (אבות פ"ג מ"ז), וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגררת עוון (אבות פ"ב מ"ב). הבין יצחק אבינו שזו חלוקת התפקידים בין עשו ליעקב, עשו ממונה על ה"מלאכה" ואחראי ל"קמה", ויעקב "איש תם ישב אהלים", אהלי שם ועבר, אהלי תורה ותפילה, מתעלה ברוחניות ומקריין על אחיו, כעין שותפות יששכר וזבולון. וכשם שזבולון העושה פרקמטיא ומסחר עבור יששכר העוסק בתורה מוזכר ראשונה בברכות יעקב (בראשית מט, יג-יד) ומשה (דברים לג, יח), כקדימת הקמח לתורה, כך קודם עשו ליעקב. לכן ביקש לתת ברכות יבול ושפע גשמי לעשו, כפי שעם ישראל מחזיק מיבולו המבורך של בני שבט לוי המקדי-שים עצמם לתורה ולעבודת ה' ומקרינים רוחניות למחזיקיהם: "יורו משפטין ליעקב ותורתך לישראל (דברים לג, י). אם כן, מדוע התנגדה רבקה, וממרום הודיעה בנבואה שיעקב הוא שיטול את הברכות, ולא יהיה סמוך על שלחן עשו? שתי סיבות לכך. האחת, שהרב מפוניבז' זצ"ל אמר לי פעמים רבות, בבאור דברי הגמ-רא (יומא עא ע"א): "הרוצה לנסך יין על גבי המזבח ימלא גרוגם של תלמידי חכמים יין". מהו: "ימלא גרוגם", וכי החכמים יפתחו פיהם, והמנסך יצוק לגרוגם? ודאי שלא! אלא מאי - הענין כך הוא: הקדוש ברוך הוא קוצב לעשיר פרנסתו, ומוסיף לו גם עבור תלמידי החכמים. ואז, ראשית כל חי העשיר בפזרנות, ומוציא את כספו ואת הכסף המופקד אצלו. וכשנותן כבר למשולח של הישיבה, לוקח המשולח את האחוזים שלו, ומה מגיע כבר לגרוגם של תלמידי החכמים... לפיכך, אמר לי הרב מפוניבז', מכתת הוא רגליו בעצמו, למרות זקנתו וחולשתו. כי בנועם שפתיו פותח הוא את לב הנדיבים לתת יותר, את כל החלק המופקד אצלם, וכולו קודש לשיבה! וזהו שאמרו: "ימלא גרוגם", שיתן להם את הס-כום במלואו! חששה רבקה שאם עשו יהיה הממונה על פרנסת יעקב, יגוע יעקב ברעב... ודבר שני, אמר לי הרב מפוניבז' זצ"ל, מטרה נוספת לי בנדודי: לזכות יהודים במצות החזקת התורה. רצון זה הוא הנותן לי את הכח לשאת את הקשיים והבזיונות שהם מנת חלקי. וסיפר: נקשתי בדלת ביתו של עשיר מופלג. פתח את הדלת ואמר: "איני נותן למשולחים", וטרק את הדלת. זהו, פטור אני. נסיתי לזכותו, וסרב. אבל עקפתי את הבית ודפקתי על דלת המשרתים. המשרתת פתחה, ראתה זקן לבן, והניחה לי להכנס.

היית צריך לראות את פני בעל הבית! התבוננתי סביב, וראיתי תמונה ממוסגרת של יהודי חרדי וזקנו יורד על מדותיו. שאלתי מי זה, וענה: "זה סבי". התענייתי והתרכך. ספר על ארחותיו וצדקתו. אמרתי: "תמונה כזו, מן הדין שתפאר חדר בישיבה, שהתלמידים יראו וילכו בארחותיו!" נענה, ותרם חדר בישיבה! כסבורים אתם שהחדר לא היה נבנה בלעדיו? אבל הוא שזכה! ורבקה ידעה של-עשו אין זכויות להחזיק את יעקב! ופעם חזר הרב מפוניבז' ממסע מתיש למען הישיבה, ואמר לי: "בוא וראה מעשה אלקינו, השג-חה פרטית!" הבנתי שחה הצלחה מיוחדת. וספר: הייתי בארצות הברית, ושמעתי על פלוני יהודי מיליונר, המבקש להנציח את שמו במבנה צבור רב רושם בארץ הקודש. חשבתי לעצמי, ברוך השם, ישיבת פוניבז' עומדת על תילה. אבל נתרום אותו להציב יד ושם לישיבה נוספת שנכחדה בשואה הנוראה. ישיבת גרודנא, או רמיילס, או קוברין, או ברנוביץ', לא חסר - הכלל, טרחתי ונ-סייתי בלי סוף, וכל העת היו דחיות מדחיות שונות, ממש מניעות ממרום. פה יצא ופה נסע, פה חלה ופה נפש. התיאשתי, והתרמתי גבירים כיכולתי, וברוך השם עלה בידי. כשעליתי למטוס לשוב ארצה, מי יושב לידי, במושב הצמוד, אם לא אותו יהודי! באמת יהודי חם בעל לב נפלא. שוחחנו בלבביות והצגתי את מרכלתי, לזכותו בשני העולמות. ואמר לי: "חבל שהרב אחר בשבוע. כבר תרמתי אצטדיון ביפו שישא את שמי, אצטדיון בלומפילד..." אי , מעשה אלקינו! לא היו לו זכויות, לא נמצא ראוי! - אילו היה זוכה, ובונה היכל לתורה, כמה מצוות היו מתווספות לו מדי שנה בשנה, ומדי חודש בחדשו. מדי שבוע ויום, ובכל שעה ושעה! משלא זכה, כמה חלול שבת רחמנא לצלן יזקף לחובתו... ובענין זה, שאל הגאון רבי דוד גריינימן זצ"ל אל דודו, מרן ה"חזון איש" זצ"ל: אני נוסע לארצות הברית לאסוף כספים עבור כולל חזון איש, ויהודים רבים עונים לי: "תבוא מחר". איני מבין - וכי מחר יהיו עשירים יותר? אני כבר כאן, מדוע לא יתנו?! חבל שלא שאל אותי, יש לי נסיון בזה. מה שקרה הוא, שהיתה פה תקלה. קרתה טעות ופתחו בפניו את הדלת. באמת, שלא בכוונה. אבל מחר ידעו לענות שאינו בבית... וכמעשה שהיה. פעם ישבו שלושה יהודים: רופא, ונדיב, וסוחר מצליח. התגלגלה השיחה, ותהו מה יאמרו עליהם לאחר פטירתם. אמר הרופא: "ודאי יספרו כמה חולים רי-פאתי, ולכמה עזרתי. איך כתתי רגלי, ולעתים לא גביתי תשלום, אפילו רכשתי את התרופות". "אני יכול להעיד על כך", אישר הנ-דיב, "אבל מובן שבהספד יפריזו מעט. עלי, דומני, יספרו על הלב הפתוח והיד הרחבה" - "שמענו על כך", אמר השלישי, "אבל מובן שבהספד יפריזו יותר. הפלא ופלא: בחייכם מספרים עליכם את האמת, במידה. וכשאתם עולים לעולם האמת יפריזו עליכם בש-קרים. אני, בעולם השקר חי בשקר, אבל בעלותי לעולם האמת יאמרו עלי את האמת!" "הכיצד?" תמהו. ואמר: "כל משולח וגבאי צדקה שבא לביתי, אומרים לו: הוא איננו. וזה שקר, כמובן. אבל כשאמות יאמרו: הוא איננו, וזו תהיה אמת לאמיתה..." מכל מקום, לא זו היתה תשובתו של ה"חזון איש". היודעים אתה מה ענה? שאותו יהודי נצרך לזכויות של עוד קריאת שמע ערבית ושחרית ולעוד שלוש תפילות, כדי לזכות להחזיק תורה.

(והגדת)